בית משפט לענייני משפחה בקריות

ת"ע 39592-03-19 אלמוני נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון ואח'
ת"ע 39571-03-19 אלמוני נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון ואח'

בפני **כבוד השופטת שירי היימן,**
סגנית נשיאה לענייני משפחה-מחוז חיפה

תובע **אלמוני**
באמצעות ב"כ עו"ד אושרי לנקרי

נגד

נתבעים
1.האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון משרדי ממשלה
570000605
2.י' ג' (המנוחה)
3 ר' ד'
באמצעות ב"כ עו"ד עדי סלומון ועו"ד גל שדה
4 ס'
5 ע'
6.פ' (קטין)

פסק דין

1. המנוחה, הגב' י' ג' אשר הלכה לעולמה ביום 08.01.19 , ערכה ביום 06.05.15 צוואה, במסגרתה הורישה את רוב רכושה, זכויות בדירה ב ***** לתובע אלמוני.

2. מונחים לפניי מספר הליכים:

ביום 05.02.19 הגיש ר', בנה של המנוחה (להלן: "**הבן**" או "**ר'**") בקשה למתן צו ירושה אחר המנוחה. ביום 12.02.19 הגיש אלמוני, (להלן: "**אלמוני**"). הזוכה על פי הצוואה, בקשה לקיום צוואת המנוחה מיום 06.05.15. ביום 28.02.19 הוגשה התנגדות לצוואה על ידי הבן ר' אעיר כי קיימים בעלי דין נוספים שהינם נכדיה של המנוחה, ילדיו של ר', אשר בהתאם לצוואה זכו ביתר רכושה. אחד מהילדים היה קטין בעת ניהול ההליך ולכן מונה לו אפוט' לדין ביום 08.04.19.

3. ר' הינו בנה היחיד של המנוחה שהתגוררה ב **** . הזוכה בדירת המנוחה ב **** בהתאם לצוואה הינו בן משפחת אלמוני אין קרבה משפחתית בין המנוחה ובין אלמוני, אך סבתו של אלמוני הייתה שכנה של המנוחה.

4. ביום 18.03.20 הוגשה עמדת ס' וע' (ילדיו הבגירים של ר'] שטענו שהצוואה אינה הגיונית ואינה מתאימה למערכת היחסים ששררה בין המנוחה ור' השניים הודיעו שלמרות שהם זוכים

בהתאם לצוואה הם מבקשים שהצוואה תבוטל ושאביהם, ר', יוכרז כיורש יחיד בהתאם לחוק הירושה.

5. ביום 20.05.20 ניתן תוקף של החלטה להסדר דיוני בין האפוטרופוס לדין של הקטין ובין ר', לפיו ככל והצוואה תבוטל ויינתן צו ירושה לפיו ר' הוא היורש היחידי או ככל ותושג פשרה בין הצדדים, זכויותיו של הקטין דאז, פ', יישמרו והוא יקבל את חלקו בהתאם לצוואה.

6. ביום 17.12.20 ניתן תוקף של החלטה להסדר הדיוני ולפיו העדה ק' ב' לא תיחקר על תצהירה, הצדדים לא יחקרו את ד"ר אילן בר והם אינם מתנגדים לאמור בחוות דעתו.

7. דיון הוכחות התקיים ביום 07.04.21.

<u>הצוואה</u>

8. כאמור, הצוואה נערכה ביום 06.05.15 בפני עו"ד ד' א' ועדה נוספת בשם ק' ב' (נספח א' לטיעוני אלמוני).

9. בסעיף 3 לצוואה מנתה המנוחה את רכושה, בס"ק א התייחסה לדירה ב ***, בס"ק ב' התייחסה לכספים ו/או לזכויות שיש להן ערך כספי ובס"ק ג' התייחסה לתכולת הבית והמיטלטלין.

10. בסעיף 4 לצוואה ציינה שכל רכושה המפורט בסעיף 3 א (זכויותיה בדירה ב ****) יועבר לאלמוני:

"הנני מצווה כי כל רכושי הנ"ל המפורט בסעיפים 3 א יועבר במלואו למר אלמוני ... אשר בחיי עזר לי כספית והעביר לי סכום כסף לצורך רישום הזכויות בדירה על שמי ולאף אדם לא יהיה כל זכות ברכושי אותו אני מורישה ע"פ צוואה זו".

11. בסעיף 5 ציינה שאם אלמוני ילך לעולמו לפניה, הדירה תעבור ליורשיו.

12. בסעיף 6 הורתה להעביר את יתר נכסיה, המפורטים בסעיפים 3ב+ 3ג לנכדיה בחלקים שווים.

13. בסעיפים 8 ו- 9 ציינה במפורש שלבנה, ר' , אין זכויות בעיזבונה:

"8. כל אדם אשר הינו יורשי החוקי עפ"י דין ואשר לא ציוויתי לו בצוואה זו מאומה, יהא זכאי לקבל מעזבוני סכום של 1 ₪ (שקל אחד) באם ביקש זאת.

9. לבני האהוב ר' אני לא מורישה דבר וזאת לאור העובדה כי קיבל ממני בימי חיי עזרה כספית נכבדת."

<u>הסכם ההלוואה (נספח 1 לטיעוני הבן מיום 08.12.19)</u>

14. ביום 06.05.15 נערך הסכם הלוואה בין המנוחה ובנה מצד אחד ובין אלמוני (הזוכה על פי הצוואה) מצד שני. בהסכם צוין שההסכם נחתם מאחר והמנוחה מבקשת לבצע שיוך דירות על פי החלטת הקיבוץ אך אין ברשותה האמצעים לעשות כן.

15. הוסכם שאלמוני ילווה למנוחה הלוואה כספית לצורך מימון תשלום "שיוך דירות" ב *** לצורך שיוך דירתה. ההלוואה תעמוד על סך של 380,000 ₪ צמודים למדד בתוספת ריבית בשיעור פריים +9.5%. ההלוואה תועבר באופן הבא:

לא יאוחר משלושה ימי עסקים מהחתימה יעביר המלווה 140,000 ₪ ובכל 1 לחודש יעביר 3,000 ₪ עד להעברת מלוא סכום ההלוואה. עוד הוסכם שהלווה יפרע את ההלוואה תוך 120 חודשים בתשלום חד פעמי.

המנוחה התחייבה לעשות שימוש בכסף לצורך שיוך הדירה על שמה. כן הוסכם שלצורך הבטחת פירעון ההלוואה תירשם משכנתא על הדירה ברשם המשכונות ו/או ברשות מקרקעי ישראל להבטחת זכויות הלווה.

הבן, ר', חתום כערב להסכם הלוואה זה.

<u>טענות אלמוני</u>

16. אלמוני טוען שדין בקשתו למתן צו קיום צוואה והתנגדותו למתן צו ירושה להתקבל. אלמוני טוען שאין מחלוקת שהמנוחה חתמה על הסכם ההלוואה ועל הצוואה ואין מחלוקת שהמנוחה הייתה כשירה לערוך צוואה. לדידו הצדדים חלוקים במספר שאלות: האם קיבוץ Y ולא ר' הוא שעומד מאחורי הגשת ההתנגדות ודי בכך כדי לסלקה על הסף? האם המנוחה חתמה על הצוואה מרצונה, האם המנוחה הבינה את תוכנה של הצוואה, האם הסכם ההלוואה והצוואה הינם עסקה בירושה, האם אלמוני היה מעורב בעריכת הצוואה באופן שיש בו בכדי לפסול את הצוואה?

17. אלמוני טוען שהוכיח שהמנוחה הייתה צלולה וכשירה לחתום על הצוואה, ציוותה לו את הדירה ואת יתר רכושה לנכדיה. עוד הוכיח שהמנוחה נישלה את ר' מהירושה תוך שהיא מספקת נימוקים מפורטים.

18. אלמוני טוען שעדותו בעניין הקרבה והקשר בינו ובין המנוחה הייתה קוהרנטית ועקבית. לדבריו, ניכר היה שלמנוחה חשוב שתהיה המשכיות לבית בקיבוץ, דבר שמלמד על רצונה.

19. 4 שנים חלפו מאז ערכה המנוחה את הצוואה ועד שהלכה לעולמה, ואילו חפצה לשנות אותה או לבטל אותה, יכלה לעשות כן.

20. אלמוני טוען שקיבוץ Y הוא שעומד מאחורי ההתנגדות למתן צו קיום צוואה. ר' ביצע מעשה מעילה כלפי קיבוץY, גובה החוב של ר' לקיבוץ Y עומד על 1,200,000 ₪. בין קיבוץ Y לבין ר' נחתם הסכם שעבוד בו התחייב ר' לשתף פעולה עם הקיבוץ בכל דרך, סביר שההתנגדות הוגשה על ידי קיבוץ Y כדי לפצות עצמו בגין המעילה. אלמוני טוען שהסכם השעבוד ותיק המשכון שנפתח הוסתרו על מנת להטעות את בית המשפט ולהסתיר את הקשר הפסול בין ר' ובין הקיבוץ.

21. אלמוני מפנה לתקנה 43 לתקנות סדר הדין האזרחי וטוען שיש לסלק על הסף את התנגדות ר' קיום הצוואה ואת בקשתו למתן צו ירושה מאחר וניתן לראות שר' אינו מעוניין בקיומו של ההליך.

22. אלמוני טוען שאין בעניינו עסקה בירושה האסורה על פי סעיף 8(א) לחוק הירושה ויש לדחות את טענות ר' שהסכם ההלוואה מהווה עסקה בירושה משני טעמים: ראשית ר' בעצמו התקשר בעסקה בירושה עם הקיבוץ עת חתם על הסכם השעבוד וכעת מבקש לבטל את העסקה וליהנות באופן מיידי מהעיזבון. שנית, מדובר בהלוואה שמנותקת לחלוטין מירושה או מעיזבון. הוראות הסכם ההלוואה ברורות ובשום מקום לא הוזכר שפירעון ההלוואה יהיה מתוך כספי העיזבון.

23. אלמוני מפנה לתצהירו ולתצהיר עו"ד ד' א' במסגרתם הצהירו שאין קשר בין הסכם ההלוואה ובין הצוואה. אלמוני טוען שלא נחקר בעניין זה ומשכך עדותו לא נסתרה. עו"ד ד' א' נחקר בעניין זה ועדותו הייתה מהימנה ולא נסתרה.

24. עוד טוען אלמוני שהמחוקק הבחין בין ירושה ובין עיזבון וכוונת המחוקק הייתה לאסור עסקאות בירושה ולא בעיזבון. הירושה היא הזכות מכוחה עובר במות המוריש העיזבון לידי יורשיו. האיסור שבסעיף 8 (א) חל על הסכמי ירושה שהם הסכמים שמתיימרים להעביר יורש מירושתו או לעשות ליורש מי שאינו יורש על פי דין או על פי צוואה. הסכם ההלוואה אינו עוסק כלל בירושה ועל כן אינו נופל בגדר האיסור המצוין בסעיף 8(א).

25. אלמוני טוען שהגיש תביעה הצהרתית לביטול הסכם השעבוד. אלמוני טוען שבעוד הוא הציג מסמך המעיד על כשירותה של המנוחה בעת עריכת הצוואה, ר' העיד שלאחר חתימת הצוואה החל מצבה הבריאותי של המנוחה להתדרדר והחלה לפתח דמנציה והעד ד' נ' העיד כי מסמכי השעבוד נחתמו על ידי המנוחה בבית הסיעודי ולא במשרד עורכי דין, דבר שמלמד על מצבה של המנוחה באותה עת. היה ברור שהסכם השעבוד ייכנס לתוקף לאחר פטירת המנוחה והסכם זה הוא הסכם בירושה, המנוגד לסעיף 8 (א) לחוק הירושה.

26. אלמוני טוען שר' לא הוכיח השפעה בלתי הוגנת על המנוחה; תצהירו של עו"ד ד' א' מלמד שהמנוחה ידעה היטב להסביר מה היא רוצה ולמי היא רוצה להוריש. עו"ד ד' א' חזר על דברים אלה במהלך חקירתו. בנוסף, התעודה הרפואית מיום 05.05.15, יום לפני חתימת הצוואה, מעידה כי המנוחה הייתה כשירה לערוך צוואה וכי הייתה צלולה ובקיאה בענייניה ובמשפחתה.

27. יש לדחות את טענת ר' כי המנוחה חתמה על הצוואה תחת אונס, שכן באותו היום חתמה על הסכם ההלוואה, אשר לגביו לא טוען ר' כל טענה. יתרה מזו, ר' הוא זה שהביא את אימו למשרד עורכי הדין וחתם יחד עימה על הסכם ההלוואה. ר' לא הכחיש שקיבל כספים ותקבולים בגין הסכם ההלוואה וכי שיוך הדירה בוצע מכספי אלמוני. דהיינו ר' מבקש לקיים את הסכם ההלוואה, אך לא את הצוואה שנחתמה באותו יום ורק משום כך יש לדחות את טענתו כי המנוחה נאנסה לחתום על הצוואה.

28. אלמוני טען שהעדים מטעם ר' לא היו נוכחים במעמד החתימה על הצוואה ומעולם לא שוחחו עם המנוחה בעניין הסכמים כאלה ואחרים ולכן עדותם היא בגדר עדות שמועה.

29. למעט דבריו של ר' לא הוצגה עדות אחרת לתמיכה בטענתו בעניין מעורבות אלמוני בעריכת הצוואה. אילו עו"ד ד' א' ייצג רק את אלמוני, מדוע לא העביר את הנכס במתנה או ערך הסכם שעבוד, כפי שר' עשה עם קיבוץ Y. יתרה מזו, מטעם אלמוני העידו 4 עדים שיש לקבל את דבריהם שכן עדותם לא נסתרה. לאחר החתימה על הסכם ההלוואה, משפחת אלמוני עזבה את המקום ומי שנותר במשרד עורכי הדין הם המנוחה ור' לשם עריכת הצוואה.

<u>טענות הבן</u>

30. הבן טוען שהצוואה נערכה בנסיבות מפוקפקות ותמוהות, תוך ניצול ציני ובוטה של מצוקתה, חולשתה ודאגתה העצומה של המנוחה למצבו הכלכלי הקשה. הבן טוען שהנטל להוכיח את אמיתות הצוואה מוטל על אלמוני. לדברי הבן, הצוואה לא משקפת את רצונה של המנוחה, אלא כתוצאה מהתקשרות המנוחה בהסכם משפטי מחייב, הצוואה נערכה תחת השפעה בלתי הוגנת מצד אלמוני ובני משפחתו ותוך מעורבותם בעריכת הצוואה.

31. ר' טוען שמלידתו סבל ממצב רפואי המכונה "הידרוצפלוס" שהקשה עליו להשתלב בתעסוקה קבועה. בשנת 2014 גילה קיבוץ Y את המעילה בסך של 1,500,000 ₪, בחודש מרץ 2015 פורסם דבר המעילה והדבר הוביל לגירושיו מאשתו, עזיבתו את הקיבוץ ביום [.....] ולהפסקת חברותו בקיבוץ ביום [.....].

32. ר' טוען שלאחר גילוי המעילה היה במצב נפשי קשה ביותר, סבל מחרדות ומחשבות אובדניות וביום 19.04.15 נבדק על ידי פסיכיאטרית שקבעה שהוא בעל הפרעות אורגניות עם חסרים מוטוריים, מוגבלות פיזית, חוסר ארגון וקווי אישיות בלתי בשלים.

33. ר' טוען שאלמוני ומשפחתו שמעו על המעילה, ניצלו את המצוקה, פנו אליו ולמנוחה והציעו את העסקה הבאה: משפחת אלמוני תיתן הלוואה למנוחה בסך של 380,000 ₪, בתחילה ישולמו כספים במזומן בסכומים של 100,000 ₪ ועוד 50,000 ₪ עבור שיוך דירת המנוחה. יתרת ההלוואה תשולם בהסכם חודשי קבוע. בתמורה, המנוחה תצווה את הדירה לאלמוני.

34. ר' טוען שעל מנת להוציא את העסקה לפועל, הפעילו לחץ קשה על המנוחה, תוך ניצול מצוקתה הנפשית הקשה עקב הסתבכות בנה היחיד והאיום שאם לא תערוך את הצוואה, לא ייתנו את ההלוואה ואת הסיוע הכספי לו זקוק ר' הדבר הוביל לתלות של המנוחה באלמוני ובני משפחתו. ר' מפנה לעדות חברו ד' נ' שהתגורר אצלו בעת עריכת הצוואה, שהעיד כי באותה תקופה ר' היה שבור ובסערת רגשות עצומה.

35. ר' טוען שבני משפחת אלמוני לא העבירו את מלוא סכום ההלוואה, אלא שילמו את עלויות שיוך הדירה בסך של 50,000 ₪ והעבירו לו סך של 100,000 ₪ במזומן. ר' טוען שאלמוני לא הסתפק בהסכם הלוואה שכלל ריבית פריים + 9.5% לשנה, אלא דרש מהמנוחה לחתום על הצוואה שמזכה אותו בדירה. אף עו"ד ד' א' העיד כי הסכם ההלוואה והצוואה שלובים אחד בשני ולראיה הן הצוואה והן הסכם ההלוואה נחתמו באותו היום, ביום 06.05.15.

<u>השפעה בלתי הוגנת</u>

36. ר' טוען שאלמוני ובני משפחתו ניצלו בצורה בלתי הוגנת את מצוקתה של המנוחה וגרמו לה לחתום על צוואה המנוגדת לכל היגיון כלכלי ואנושי במסגרתה העניקה דירה לאדם זר, בעוד שיש למנוחה קרובי משפחה- ר' וילדיו.

37. עוד טוען ר' שבמועד עריכת הצוואה הייתה המנוחה במצב רגשי ונפשי מורכב ותחת לחץ ומצוקה קשים. הצוואה נערכה ביום 06.05.15 בעיצומו של משבר כלכלי, נפשי וחברתי עצום של בנה היחיד. ר' מפנה לעדותו בעניין הקשר בין הסכם ההלוואה והצוואה וטוען שמתן ההלוואה היה מותנה בחתימה על הצוואה.

38. ר' טוען שהמנוחה הייתה נתונה להשפעה בקלות שכן הייתה בת 80 וחלשה שמילאה אחר ההוראות שניתנו לה. המנוחה הייתה עיוורת לחלוטין ותלויה בהסברים שניתנו לה ע"י אנשים חיצוניים.

39. ר' טוען שהמנוחה הייתה תלויה באלמוני שכן הוסבר לה שמתן הסיוע הכלכלי לבנה מותנה בעריכת הצוואה.

40. עוד טוען שהנסיבות האופפות את עריכת הצוואה תמוהות ביותר ומוכיחות השפעה בלתי הוגנת: הצוואה נערכה על ידי עו"ד מטעמו של התובע; הצוואה מבוססת על עסקה כלכלית של תן וקח,

העובדה שהצוואה נחתמה מיד לאחר החתימה על הסכם ההלוואה והעובדה שנערכה על ידי אותו עו"ד וסעיף 10 להסכם ההלוואה בו נקבע שהדירה תשועבד לטובת הבטחת החזר ההלוואה, מעידים על הקשר בין שני המסמכים.

41. עוד טוען שתוצאות הצוואה נחזות להיות כתוצאה מהשפעה בלתי הוגנת. הצוואה מנשלת את בנה היחידה של המנוחה מירושה וילדיו מקבלים חלקים זעומים מעיזבון המנוחה. אלמוני לא הוכיח באמצעות אינדיקציות חיצוניות את טיב הקשר בינו ובין המנוחה ולמעשה לא היה כל קשר קרוב בינו ובין המנוחה. יתרה מזו, מנהלת הבית הסיעודי הצהירה שמעולם לא ראתה את אלמוני או את אביו מבקרים את המנוחה בדיור המשפחתי בקיבוץ ובוודאי לא טיפלו בה ולא סעדו אותה ואילו הוא, בנה, היה כתובת עבור צוות הבית הסיעודי בענייני המנוחה. כך העידה אם הבית והמדובר בעדה אובייקטיבית, שאין לה אינטרס בעיזבון ויש ליתן לעדותה משקל רב.

42. ר' טוען שעל אף שהמנוחה הייתה מאוכזבת ממעשיו, מעולם לא עזבה אותו ולא התכוונה לנשלו מעיזבונה. גב' צ' ו' העידה שהמנוחה שיתפה אותה במעשי בנה אך הדגישה שהוא עדיין בנה ולא ציינה כל כוונה לנשלו.

<u>מעורבות בעריכת הצוואה</u>

43. ר' טוען שנסיבות העניין מלמדות על מעורבות אינטנסיבית של אלמוני ובני משפחתו בעשיית הצוואה. די בכך שהם אלה שהגו את הרעיון של סיוע כספי תמורת צוואה. לאלמוני הייתה היכרות מוקדמת עם עו"ד ד' א', היותו של עו"ד ד' א' והפקידה במשרדו עדים לצוואה, העובדה שהצוואה והסכם ההלוואה שלובים, הלחץ שהפעילו אלמוני בני משפחתו, חוסר ההיגיון בצוואה כמו גם העובדה שהמנוחה מסרה העתק מהצוואה מספר ימים אחרי עריכתה, מלמדת על תחושת החובה שלה לערוך את הצוואה.

<u>הצוואה הינה תולדה של עסקה ולא של רצון חופשי</u>

44. ר' מפנה לסעיף 8 (א) לחוק הירושה וטוען שהעסקה המפורשת שעניינה סיוע כספי שיעניקו למנוחה ולו בתמורה להורשת הדירה, בטלה. העובדה שאלמוני ובני משפחתו לא דרשו לקבל בחזרה את כספי ההלוואה בהתאם להסכם ההלוואה מלמדת על הקשר ההדוק בין הצוואה וההסכם.

45. ר' טוען שקיבוץ Y לא מממן את ההליך המשפטי, אלא חבריו הקרובים הם אלה שדואגים לו. בחקירתו העיד שלא נלחם עבור קיבוץ Y, אלא עבור טיהור שמו וטיהור השם של משפחתו.

46. ר' מפנה לעמדת אפוט' לדין שמונתה לבנו שהיה קטין במהלך ניהול ההליך ושסברה שיש לבטל את הצוואה.

<u>דיון והכרעה</u>

47. מונחות לפניי מספר סוגיות שיש להכריע בהן:

א. האם יש לפסול את הצוואה שכן המדובר בעסקה אסורה לפי סעיף 8 (א) לחוק הירושה, תשכ"ה- 1965 (להלן: "**חוק הירושה**")?

ב. האם המנוחה חתמה על הצוואה מרצונה החופשי?

ג. האם הצוואה נערכה תחת השפעה בלתי הוגנת ולכן דינה להתבטל?

ד. האם אלמוני היה מעורב בעריכת הצוואה באופן שיוביל לפסילתה?

<u>סעיף 8 (א) לחוק הירושה</u>

48. סעיף 8 לחוק הירושה מתייחס לעסקאות עתידיות בירושה וקובע כדלקמן:

"(א) הסכם בדבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם - בטלים.

(ב) מתנה שאדם נותן על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בת-תוקף אלא אם נעשתה בצוואה לפי הוראות חוק זה."

49. למותר לציין שטענות אלמוני בדבר היותו של הסכם השעבוד בין ר' לקיבוץ Y הסכם פסול על פי סעיף 8(א) לחוק הירושה חורגות מגדר תיק זה ולא יוכרעו במסגרת פסק דין זה.

50. השאלה העומדת להכרעה היא האם בפנינו עסקה למתן סיוע כספי למנוחה ולבנה תמורת עריכת צוואה והאם כתוצאה מכך יש להכריז על בטלות הצוואה בהתאם לסעיף 8 (א) לחוק הירושה ולכן יש לבטל אותה? לשם הכרעה בסוגייה זו אסקור את הפסיקה בעניין פרשנות סעיף זה וכן אסקור מספר מקרים בנושא זה.

51. בע"א 682/74 **יקוליאל** נ. **ברגמן** (פ"ד כ"ט (2) 757, 762, קבע כב' השופט ח' כהן:

"5. סעיף 8 (א) לחוק הירושה מגביל את חופש החוזים: פשיטא שיש לפרשו על דרך הצמצום המירבי והקפדנות החמורה.

המחוקק מבחין היטב בין "ירושה" מכאן לבין "עזבון" מכאן: "הירושה" היא הזכות אשר מכוחה עובר במות המוריש "העזבון" לידי יורשיו (סעיף 1). סעיף 8 (א) אינו אוסר עסקאות בעזבון, אלא הוא אוסר עסקאות "בירושה" (שים לב גם לכותרת השוליים וגם לדיבור "ירושתו" שבגוף הסעיף): מה שאסור הוא לפי סעיף 8(א) אינו הסכם הנוגע לעזבונו העתיד

של מוריש אשר עודנו חי, ובוודאי לא הסכם בדבר נכס מסויים מנכסי עזבונו. האיסור חל אך ורק על הסכמי ירושה - והם אינם אלא הסכמים המתיימרים להעביר יורש מירושתו או לעשות ליורש את מי שאינו יורש לא על-פי-דין ולא על-פי-צוואה ככתוב בחוק. המדובר הוא בהענקה או בשלילה של זכות ירושה, ולא בעסקות הנוגעות לנכסי עזבון."

52. גם בבע"מ 1811-20 **פלוני** נ' **פלונית** (13.04.21) [פורסם במאגרים המשפטיים] התייחס בית המשפט העליון למגמת הפסיקה במתן פרשנות מצומצמת לסעיף 8 לחוק הירושה:

"הגישה העקבית לאורך השנים בפסיקתו של בית משפט זה, ובפסיקת הערכאות קמא, וכן בספרות המשפטית הינה כי יש לפרש את הוראות סעיף 8 לחוק הירושה בצמצום, מתוך מגמה להימנע מתוצאה של פסילה של הסכמים, ובעיקר הסכמי ממון בין בני זוג לפי חוק יחסי ממון. כבר לפני כמעט יובל שנים עסק בית משפט זה בסוגיה זו וקבע כי "סעיף 8 (א) לחוק הירושה מגביל את חופש החוזים: פשיטא שיש לפרשו על דרך הצמצום המרבי והקפדנות החמורה" (ע"א 682/74 יקותיאל נ' ברגמן, פ"ד כט(2) 757, 762 (1975)). וראו גם: ד"נ 39/80 ברדיגו נ' פדרליין, פ"ד לה(4) 197, 214 (1981), להלן: ענין ברדיגו; ענין שי, בעמ' 782-783; וכן ענין אחירם, בעמ' 4-7).

הגישה המצמצמת קיבלה ביטוי ותמיכה גם בספרות המשפטית. ראו בין היתר: שמואל שילה פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 93-98 (1992), להלן: שילה-חוק הירושה; פנחס שיפמן "יחסי ממון בין בני זוג" קובץ הרצאות בימי העיון לשופטים תשל"ה 126, 129-130 (שמעון שטרית עורך, תשל"ו); שחר ליפשיץ "הסדרה חוזית של יחסי הממון בין בני זוג לעת מוות" הון משפחתי, א1' 33 (2014), להלן: ליפשיץ-הסדרה חוזית של יחסי ממון.

ההסבר המקובל לתכלית של הוראת סעיף 8 לחוק הירושה הוא כי "המחוקק לא רצה לתת אפשרות למוריש לקשור עצמו בדבר ירושתו על-ידי כל סידור או הסכם אלא לתת לו אפשרות לצוות באופן שיוכל לחזור בו מצוואתו כרצונו עד יום מותו" (ע"א 155/73 שרון נ' ליבוב, פ"ד כח(2) 673, 676 (1974)). לא מעטים חולקים על הצידוק של מגבלה זו וטעמיה, וכפי שציין השופט ברק (כתוארו אז) בענין ברדיגו, "הנמקה זו אינה נקייה מספקות".

53. בעמ"ש (חי') 34987-10-16 **ש' ט' נ' ה' ט' ר'** מיום 31.12.19 דובר במקרה בו המנוחה ערכה הסכם מכר עם בנה במסגרתו שילם הבן למנוחה תמורה בגין הבית אולם העסקה לא הושלמה מאחר והתברר שהמנוחה תחוב בתשלום מסים גבוהים בגין העסקה. עסקת המכר בוטלה, אולם הכספים ששילם הבן למנוחה נשארו בידי המנוחה והיא ערכה צוואה ובה ציוותה את הבית

לבנה. בנותיה האחרות טענו שיש לבטל את הצוואה שכן היא נוגדת את סעיף 8(א) לחוק הירושה. בית המשפט המחוזי דחה טענה זו וקבע שסעיף 8(א) אינו מתייחס לביטול צוואה בירושה עתידית אלא לביטול הסכמים בירושה עתידה. קיומה של עסקה אחרת בה התחייבה המנוחה להעביר לבן את חלקה בבית במסגרת צוואתה אינה הופכת את הצוואה לבטלה מאחר ולמנוחה הייתה אפשרות לשנות את צוואתה או לבטלה. וכך נקבע בכל הנוגע לפרשנות סעיף 8(א) לחוק הירושה:

"56. הוראה זו מתייחסת לשאלת תוקפו של הסכם בדבר ירושה או ויתור על ירושה שנעשו במהלך חייו של המוריש, וקובעת כי הסכם או ויתור כאמור – בטלים. כיוון שהסעיף מגביל את חופש החוזים נקבע בפסיקה כי יש לפרשו בצמצום ובקפדנות (ע"א יקותיאל נ' ברגמן, כ"ט(2), 757, 763 (1995)). עוד נקבע כי יש להבחין בין עסקאות שנוגעות להעברת זכות בירושה – אשר אסורות, לבין עסקאות שנוגעות להעברת זכות בעיזבון – אשר מותרות (ראו גם בע"מ 8974/12 פלונית נ' פלוני [פורסם בנבו] (26.01.2014)).

ויודגש, הסעיף אינו מתייחס לשאלת תוקפה של צוואה, אלא לשאלת תוקפו של ההסכם או הוויתור בעניין ירושה עתידה. כפי שקבע בית המשפט העליון בד"נ 39/80 ברדיגו נ' פדרליין להה(4) 197 (1981): "דיני הירושה אינם אוסרים על עשיית פעולות משפטיות בנכסי העיזבון, אלא שוללים הסכם, שיש בו התערבות בסדר הירושה שלא בדרך של צוואה".

"5. לטעמי, שגה בית משפט קמא בקביעה זו. גם אם נניח שהייתה עסקה אחרת, אין המשמעות שהדבר מביא לביטול הצוואה בשל סיווגה כעסקה אסורה לפי סעיף 8(א) לחוק הירושה.

סעיף 8(א) משלים את סעיף 2 לחוק הירושה, לפיו הקביעה מיהו יורש יכולה להיעשות בשתי דרכים בלבד – על פי דין או בצוואה, ומבהיר כי לא ניתן לקבוע מיהו יורש בדרך של הסכם שאינו צוואה. המשמעות היא שהעסקה האחרת לא יכולה להקנות לשרון מעמד של יורש ומכוחה לקבל זכויות בדירה. יחד עם זאת, שרון יכול לזכות בבית מכוח הוראה מנחילה בצוואת המנוחה. לו היה שרון מבקש מבית המשפט לאכוף את העסקה האחרת, יתכן ובקשתו הייתה נדחית לאור היותה הסכם בדבר ירושה. אך לא זו הייתה בקשתו כי אם לקיים את הצוואה משנת 1995. כאמור לעיל, סעיף 8(א) אינו מתייחס לביטול צוואות בירושה עתידה, אלא לביטול הסכמים בירושה עתידה. רוצה לומר, העברת זכות בירושה בצוואה – מותרת. העברת זכות בירושה בהסכם אחר – אסורה.

ויודגש, ככל שנערכה העסקה האחרת בין המנוחה לשרון, הרי שמדובר בעסקת סיכון מצדו. הדבר בא לידי ביטוי בכך ששרון שילם עבור הנכס מבלי שהזכויות בו הועברו אליו במועד התשלום. הסיכון הוא שבבוא היום יכול היה להתברר כי המנוחה ציוותה את אותו הנכס לאדם

אחר בצוואה חדשה, ובמקרה כזה הזכויות בנכס היו עוברות לזוכה בהתאם לצוואה החדשה. שרון כאמור, לא היה יכול לתבוע את העברת הזכויות אליו, מכוח הסתמכותו על אותה עסקה אחרת. אין פירוש הדבר שככל והסיכון לא התממש, דינה של צוואה או הוראה מנחילה בצוואה לטובתו של שרון להיפסל, כל עוד הצוואה או ההוראה בה נעשו על פי רצונה החופשי של המנוחה.

59. גם בית המשפט העליון התייחס לכך בע"א 760/86 רוזן נגד שולמן פ"ד מ"ג(3) 589, 589 (1989) (להלן: "פרשת רוזן"). באותו מקרה דובר על מנוח עירי שערך הסכם למכירת ביתו ומשקו לידיד קרוב שלו (להלן: "רוזן"). רוזן שילם את התמורה אך כשביקשו הצדדים לממש את הסכם המכירה התברר כי אין אפשרות להעביר את הזכויות בבית ובמשק על שמו של רוזן. יצוין כי בפועל עבר המשק לניהולו של רוזן והיה בחזקתו. שלוש שנים לאחר שנערך הסכם המכר, ושנה לפני שהמנוח הלך לעולמו, ערך המנוח צוואה לפיה ציווה את כל רכושו לרוזן. בית המשפט העליון קבע כי אין פסול בצוואה שכל כולה מכוונת למימוש עסקת מכירה, ואין מניעה לעשות צוואה למטרה זו. וכך קבע כב' השופט קדמי בפרשת רוזן:

"[...] קבלת תמורה מראש עבור הרכוש נושא הצוואה אינה פוסלת את הצוואה ואינה פוגמת בחופשיות רצונו של המצווה אם לשנותה או לבטלה. ה"סיכון" שמא המנוח יעשה כך הינו סיכונו של נותן התמורה; ואילו היה המנוח עושה כך – מעשהו היה תקף לכל דבר (ראה סעיף 27 לחוק הירושה)" (פרשת רוזן, בעמ' 589).

ראו גם ש' שוחט, נ' פינברג וי' פלומין דיני ירושה ועיזבון הנ"ל, בעמ' 55, נכתב כי:

"הסכם בין צדדים בנוגע לצוואתו של אדם, שלפיו נקנתה הצוואה מראש בעבור הרכוש נושא הצוואה, אינו בא בגדרו של האיסור בסעיף 8(א) לחוק. "צוואה קנויה" זו אינה עסקה פסולה בירושה, אך הקונה אותה מניח את מעותיו על קרן הצבי, שהרי סעיף 27 לחוק מאפשר למצווה לשנות את צוואתו או לבטלה כרצונו בכל עת [...]"

60. לסיכום פרק זה: קיומה של העסקה האחרת בין שרון למנוחה לפיה מתחייבת האחרונה להעביר לו את חלקה בבית בגדרי צוואתה, אינה הופכת את הצוואה שנערכה בעקבות העסקה האחרת לבטלה, זאת לאור האפשרות שהייתה למנוחה לשנות את צוואתה זו, לבטלה או לתקנה אילו חפצה בכך וללא צורך באישורו ואף בידיעתו של שרון. כל עוד נערכה הצוואה מרצונה החופשי של המנוחה – היא תהא כשרה (ראו גם ת"ע (כ"ס) 3180/09 דיין נ' סבג [פורסם בנבו] (27/12/2012); ב' קראוס, דיני ירושה ועיזבון, עמ' 86(ד)-86(ו) (תוספת 28 – פברואר 2017)). אם קיים פגם כלשהו בנסיבות המתוארות, אזי לכל היותר הפגם הוא בעסקה האחרת, ולא בצוואה, ואולם לא באכיפת העסקה האחרת עסקינן כעת. יתרה מכך, הדגש בבחינת תקפותה של צוואה, הוא בחינת רצונו של המצווה. אינני רואה כל פסול בהוראה

מנחילה בגדרי צוואה הנובעת ממניעים כלכליים ומשיקולים של תכנון מס, כל עוד זהו רצון המצווה. למצווה מותר לשקול שיקולים שונים, ובית המשפט לא יקבע עבורו האם מדובר בשיקול ראוי אם לאו (להוציא מקרים הנכנסים לגדרו של סעיף 34 לחוק הירושה – צוואה בלתי חוקית וכו'). על כן, שגה בית משפט קמא משקבע כי הצוואה בטלה לאור כך שנעשתה בעקבות העסקה האחרת. ודוקו: העיקר הוא, שהצוואה היא יציר רצונו החופשי של המצווה."

54. בעמ"ש (ת"א 3126-05-17) **א.ר.** נ' **ר.ח** (02.02.20) [פורסם במאגרים המשפטיים] התייחס כב' השופט שנלר לפסק דין שניתן במקרה בו נחתמו הצוואה והסכם שכר טרחה בסמיכות זמנים. במקרה להלן עורך הדין לא ביקש לקבל את שכר טרחתו טרם מות המנוחה ולא הייתה בעיה כספית לשלם את שכר טרחתו טרם מותה:

"שאלת משמעותו של סעיף 8 לחוק הירושה עמדה לדיון בבית המשפט העליון עוד בע"א 682/74 יקותיאל נ' ברגמן, פ"ד כט(2) 725, כאשר השופט חיים כהן קובע כי יש לפרשו על דרך הצמצום לאור הגבלת חופש החוזים. עוד קבע כי יש להבחין בין "ירושה" לבין "עיזבון", דהיינו, בין הזכות אשר מכוחה עובר העיזבון ליורשים וכאשר אין בסעיף האמור לאסור עסקאות בעיזבון אלא רק בירושה, וכלשונו: "מה שאסור הוא לפי סעיף 8(א) אינו הסכם הנוגע לעיזבונו העתידי של מוריש אשר עודנו חי, ובוודאי לא הסכם בדבר נכס מסוים מנכסי עיזבונו. האיסור חל אך ורק על הסכמי ירושה – והם אינם אלא הסכמים המתיימרים להעביר יורש מירושתו או לעשות ליורש את מי שאינו יורש לא על-פי-דין ולא על-פי-צוואה ככתוב בחוק. המדובר הוא בהענקה או בשלילה של זכות ירושה, ולא בעסקאות הנוגעות לנכסי עיזבון" (עמ' 762). ההסבר, כי לאחר שהירושה נפלה רשאי יורש לעשות כרצונו, להבדיל מקביעת סדרי ירושה שלא בדרך של צוואה.

92. עוד יש להפנות לד"נ 39/80 ברדיגו נ' פרדליין, פ"ד לה(4) 197, ולדברי השופט ברק (כתוארו אז) כי הביטוי האמור בסעיף 8(א) לחוק הירושה "חל רק על הסכם, אשר הוראותיו הנורמאטיביות הן אשר קובעות, כי זכות עוברת מאדם לרעהו עם מותו של הראשון..." (עמ' 216).

הגם שכך, בהמשך דבריו בעמ' 217 נקבע כי "גישתי האמורה מבוססת על ההנחה, כי ההסדר, שנעשה בין הצדדים, הוא בתום-לב, והרי הוא מייצג אינטרס כלכלי בריא. לא כן הדבר, אם מטרתו היחידה של ההסדר היא עקיפתו של סעיף 8(א) לחוק הירושה. על-כן, אם יוכח, שהצדדים מלבישים מטרת העברה בלשון התרבות, יהא מקום לשלול אכיפה זו של החוק" (ההדגשות אינן במקור).

יישום וקביעה של מהות עסקה כהסכם ירושה "...המתיימר להעביר שאר היורשים מירושתם..." ניתן למצוא בע"א 689/82 וייס נ' מילר, פ"ד לט(3) 309; 315.

"93. לאמור יש להוסיף את אשר נקבע בעניין פישר, וכאשר לא בכדי מפנה המערער לפסיקה שם. באותו מקרה חתמה המנוחה על התחייבות בלתי חוזרת כלפי עו"ד פישר אשר שימש משך שנים כיועץ משפטי שלה ושל בעלה המנוח וכאשר הוסכם כי שכר טרחתו יהיה 7.5% מכל רכושה והוא יהיה רשאי לגבות שכר טרחה זה בעת מימוש רכושה, וככל שלא יהיה מימוש לפני הפטירה, אזי יגבה החוב מהעיזבון, תוך הוספה כי התחייבות זו אינה ניתנת לביטול או לשינוי ללא הסכמת עו"ד פישר.

בית משפט קובע כי סעיף 8(א) חל על התחייבות זו, בהפנותו לפסקי הדין דלעיל, ובקובעו כי אכן האבחנה אינה קלה, אך לאור העובדות והנסיבות הרי מדובר ב"הסכם בדבר ירושה", דבר העולה מנוסח ההתחייבות והנסיבות, וכך גם מהתנהגות המנוחה ועו"ד פישר. דהיינו, כי לאור לשון ההתחייבות, לכאורה תשלום החוב יכול להתרחש עוד בחיי המנוחה, דהיינו ימומש הרכוש, אך לאור כלל הנסיבות נקבע כי כוונת הצדדים הייתה שהיא תמומש רק עם מותה של המנוחה ואזי יקבל עו"ד פישר 7.5% מערך העיזבון.

בכלל הנסיבות והשיקולים צוין כי אם אכן היה קיים חוב במועד חתימת ההתחייבות לא הייתה כל מניעה לשלמו מתוך כספי המנוחה באותה עת לאור רכושה כי רב, וכי על כן למעשה הכוונה האמיתית כי מדובר על רכושה ביום פטירתה. בנוסף, כי הפרשנות הראויה שאכן התכוונו כי ההתחייבות תחול לאחר הפטירה ובמיוחד כי המסמך נערך במקביל לעריכת צוואה, דהיינו דבר המצביע על כוונה לקבוע בשני המסמכים מה ייעשה ברכושה לאחר מותה. עוד הפנה בית משפט להתנהגות המעורבים, כאשר רק לאחר פטירתה דרש עו"ד פישר את המגיע לו, וכסיכום נקבע "...בענייננו, כל צורתה ואופיה של ההתחייבות מעידים עליה שהיא באה לכבול את המנוחה בהסכם בלתי הדיר בקשר לירושתה, זאת בדיוק בא סעיף 8(א) לחוק למנוע" (פסקה 10).

וראו גם בע"מ 4739/15 פלונית נ' פלוני [פורסם בנבו] (30.12.15) (להלן: בע"מ 4739/15), הסברו של כב' השופט הנדל אודות הרציונל שבסעיף 8 לחוק הירושה אשר בא להגן על חופש המצווה "...ומטרתו למנוע מאדם להתחייב בהתחייבויות עתידיות שהוא מקבל בנקודות זמן שונות בחייו".

עוד הפנה בית המשפט שם לדברי השופט קיסטר כי "ברור שהמחוקק לא רצה לתת אפשרות למוריש לקשור עצמו בדבר ירושתו על-ידי כל סידור או הסכם אלא לתת לו אפשרות לצוות באופן שיוכל לחזור בו מצוואתו כרצונו עד יום מותו". וכך גם בהמשך הדברים, סברת המחוקק כי אדם לא יודע מה יהיו צרכיו וכך גם "...אדם עלול, בזמן שהוא שרוי במצב-רוח מסוים, לקשור עצמו ואף למסור את השליטה או זכויות ברכושו לאדם מסוים כבר בחייו".

55. בענייננו המדובר בשני הסכמים. האחד הסכם הלוואה בו נקבעו תנאי ההלוואה שהעניק אלמוני למנוחה, תנאי תשלום ההלוואה והחזריה. פירעון ההלוואה היה צריך להיעשות בתוך 120 חודשים, קרי בתוך 10 שנים. בהסכם ההלוואה לא נקבעה כל הוראה המתייחסת לדירה או לעניין יורשיה של המנוחה. באותו היום ובמקביל נחתמה צוואה בה ציוותה המנוחה את דירתה לאלמוני. על פניו עולה שקיים קשר בין הסכם ההלוואה לבין הצוואה, אולם אין בכך כדי לקבוע שהצוואה פסולה מכוח סעיף 8. הדבר דומה לעמ"ש 34987-10-16, בו נקבע שעצם קיומו של הסכם אחר אין בו בכדי לפסול את הצוואה. המנוחה זכאית הייתה לבטל או לשנות את צוואתה בכל עת, זכותה לעשות כן לא הוגבלה.

56. בהתאם לפסיקה, סעיף 8 (א) לחוק הירושה מתייחס להענקת זכות ירושה למי שאינו יורש או שלילת זכות ירושה מיורש באמצעות הסכם. בענייננו, הסכם ההלוואה לא העניק זכות ירושה לאלמוני ולא שלל את זכותו של הבן לרשת. זכותו של אלמוני לרשת נבעה מהצוואה.

57. לאור האמור לעיל, טענות הבן בכל הקשור לסעיף 8 (א) נדחות. וכפי שנקבע בעמ"ש 34987-10-16, כל עוד הצוואה נערכה מרצונה החופשי של המנוחה היא תהיה כשרה. סוגייה זו תיבחן בפרק הבא.

<u>כעת אדון בטענות בעניין תוקפה של הצוואה</u>

<u>עריכת צוואה</u>

58. סעיף 26 לחוק הירושה קובע כדלקמן לעניין צוואת מי שלא ידע להבחין בטיבה של צוואה:

> **"צוואה שנערכה ע"י קטין או מי שהוכרז פסול דין, <u>או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה</u> – בטלה."** (ההדגשה אינה במקור ש.ה)

59. בפסק דינה של כב' השופטת ש. גליק בת"ע 34585-10-13 **ר.א** נ' **מ.ז** (17.09.18) [פורסם במאגרים המשפטיים] התייחסה לסוגיה זו:

> **"45. הפסיקה הרבתה לעסוק בשאלה מה פירוש "להבחין בטיבה של צוואה", הכללים סוכמו על פי שלושה רכיבים עיקריים; מודעות המצווה לעמדה שהוא ערך צוואה, ידיעתו בדבר היקף רכושו יורשיו, מודעותו באשר לתוצאות עשיית הצוואה על יורשיו. עוד נקבע בפסיקה כי על המצווה להיות בדעה צלולה ולפרש נכונה את המציאות הסובבת אותו, כאשר דעתו משוחררת מלחצי נפש חולניים ומחשבות שווא.**
>
> **ראה ע"א 1212/01 קרן לב"י נ' בינשטוק, פ"ד מ"ח (3) 723; ע"א 5185/99 היועמ"ש נ' מחם, פ"ד מ"ט (1) 38; דנ"א 1516/95 מרום נ' היועמ"ש, פ"ד נ"ב (2) 813.**

46. הפסיקה הוסיפה וקבעה כי מבחינת נטל ההוכחה, על המתנגד לקיום צוואה להוכיח שהמצווה "לא ידע להבחין בטיבה של צוואה", או שחתם עליה תת השפעה בלתי הוגנת."

60. בעת עריכת הצוואה לא מונה למנוחה אפוטרופוס לרכושה או לגופה, וכמתחייב מהוראות סעיף 2 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות תשכ"ב-1962 – "**כל אדם כשיר לפעולות משפטיות, זולת אם נשללה או הוגבלה כשרות זו בחוק או בפסק דין של בית משפט**".

61. רק ביום 07.06.18, שלוש שנים לאחר שנערכה הצוואה, הוגשה בקשה למינוי אפוט' לדין למנוחה. בהתאם לתיעוד הרפואי מיום 30.05.18 המנוחה הייתה זקוקה למינוי אפוטרופוס עקב ירידה קוגניטיבית (נספח 2 לבקשה למינוי). המנוחה אושפזה בבית סיעודי ביום 02.11.12 עקב ירידה במצבה והפיכתה לסיעודית. ביום 14.06.18 מונה עו"ד ע' כ' כאפוטרופוס לדין זמני לצורך הגשת התנגדות לבקשת ביצוע בתיק הוצל"פ שנפתח למנוחה, עם מתן החלטה זו התיק נסגר.

62. ביום 05.05.15, יום טרם עריכת הצוואה, נבדקה המנוחה על ידי ד"ר א. בר, מומחה פנימי וגריאטר, שכתב כך: "**בדקתי אותה היום – ואני מאשר שהיא צלולה וכשירה לכתוב צוואה או כל מסמך אחר משפטי הנוגע לענייניה. כמעט עיוורת, משום כך קושי בהתמצאות במרחב – אך מתמצאת לגמרי בבהירות במשפחתה ובענייניה. כשירה לחתום על צוואה עם שיפוט תקין.**"

63. ביום 17.12.20 הסכימו הצדדים שד"ר א. בר לא ייחקר והצדדים אינם מתנגדים לחוות דעתו.

64. מכאן שהמנוחה הייתה כשירה לחתום על הצוואה וידעה להבחין בטיבה של צוואה.

<u>השפעה בלתי הוגנת</u>

65. השפעה בלתי הוגנת עשויה לחול מקום בו אדם יכול מבחינה קוגניטיבית לפעול בשיקול דעת עצמאי, אך אדם אחר מנצל את השפעתו ומעמדו כלפי אותו אדם, מנצל את תלותו הפיזית ו/או הנפשית בו ומשתמש בהשפעתו על האדם לרעה.

66. בע"א (ת"א) 1612/03 **גרינפלד** נ. **בן צבי** , פ"מ תשמ"ג (1) 835 בעמ' 844-842 נקבע:

"השפעה בלתי הוגנת מתייחדת לניצול יתרון פסיכולוגי הנעוץ באמון של צד אחד במשנהו, באופן המונע מהצד הנתון להשפעה להפעיל שיקול־דעת עצמאי. אם הצד בעל ההשפעה מנצל את מעמדתו ואת תלותו של הצד האחר, באופן שהוא מפיק לעצמו או לצד שלישי יתרון בלתי הוגן על דרך של מתנה, צוואה או חוזה, ניתנת הפעולה לביטול על־ידי הצד שפעל תחת אותה השפעה. עיקרון זה בדבר השפעה לא הוגנת "חל על כל מקרה שבו נרכשת השפעה

ומשתמשים בה לרעה, שבו שם אדם את מבטחו באחר והלה מאכזבו" (פרידמן בספרו הנ"ל [12], בעמ' 1031).

הכלל הוא כי חובת ההוכחה מוטלת על "המוציא מחברו" (ראה י' קדמי על הראיות (כרך ג) [13], בעמ' 1275). הנטל להוכיח שהעברת הסך 95,000 ש"ח מחשבון המערער לידי המשיבה, נעשתה מחמת השפעה בלתי הוגנת, מוטל על הטוען לקיומה, היינו, על המערער. אלא שהפסיקה קבעה חריג להלכה זו, לפיו במקרים בהם מכוח תלות יוצאת דופן ששררה בין המצווה לנהנה עשויה חובת ההוכחה לעבור לכתפי הנהנה. כך בע"א 423/75 בן נון בעניין צוואת המנוחה אסתר אלבכרי נ' ריכטר [6], בעמ' 378: "לפי חוק הירושה אין אצלנו כל חזקה לגבי קיומה של השפעה בלתי־הוגנת. על־כן נקבע הכלל, כי המתנגד לקיום צוואה עליו הראיה שהיא נערכה עקב השפעה כזאת. ע"א 190/68 סוטיצקי נ' קלינברוט. ואולם גם אצלנו, כאשר הנסיבות האופפות את המקרה מצביעות על קיומה של תלות של אדם אחד בזולתו, שהיא כה מקיפה ויסודית שניתן להניח כי נשלל רצונו החפשי והבלתי־תלוי של אותו אדם במה שנוגע ליחסים שבינו לבין הזולת, כי אז אפשר לאמר שעשיה או פעולה שהיא בעליל לטובתו של זה האחרון היא תוצאה של השפעה בלתי־הוגנת מצדו, אלא אם הוכח היפוכו של דבר. כלומר, במקרה כזה חובת ההוכחה על אי־קיומה של השפעה בלתי־הוגנת עוברת אל שכמו של המבקש לקיים את המעשה או הפעולה".

בדנ"א 1516/95 מרום נ' היועץ המשפטי לממשלה [7], נקבעו על־ידי השופט מצא ארבעה מבחנים המסייעים להכרעה בשאלת התלות (המבחנים הוצגו בהקשר של השפעה בלתי הוגנת על מצווה צוואה, אולם הם יפים גם לענייננו): המבחן הראשון – תלות ועצמאות – האם בתקופה הרלוונטית לעשיית הצוואה היה המצווה עצמאי מן הבחינה הפיזית ומן הבחינה השכלית הכרתית, ועד כמה. המבחן השני – תלות וסיוע – מקום בו מתברר כי המצווה אכן לא היה עצמאי, ועקב כך נזקק לסיוע הזולת, מתעורר צורך לבחון אם הקשר שהתקיים בינו לבין הנהנה התבסס על מתן הסיוע שהמצווה נזקק לו. חשיבות מיוחדת נודעה בהקשר זה לשאלה אם הנהנה היה היחיד שסייע למצווה בכל צרכיו, או שהמצווה הסתייע גם באחרים. המבחן השלישי – קשרי המצווה עם אחרים – ככל שיתברר כי בתקופה הרלוונטית לעריכת הצוואה, היה המצווה מנותק לחלוטין מאנשים אחרים, או שקשריו עם אחרים היו מועטים ונדירים תתחזק ההנחה שהמצווה אכן היה תלוי בנהנה. המבחן הרביעי – נסיבות עריכת הצוואה – ככל שמעורבות הנהנה בעריכת הצוואה גבוהה יותר כך יש יותר סיכוי לקיומה של השפעה בלתי הוגנת על המצווה."

67. **המבחן הראשון: התלות והעצמאות של המנוחה. במסגרת מבחן זה יש להכריע בשאלה האם המנוחה הייתה עצמאית מבחינה פיזית ומבחינה הכרתית?** בעניינו, אין אינדיקציה לכך שהמנוחה לא הייתה עצמאית מבחינה פיזית ומבחינה הכרתית. הבן טען כי המנוחה הייתה

תלויה בו והייתה שרויה במצב נפשי קשה נוכח הסתבכותו הכלכלית של הבן סביר כי מצבו של הבן השפיע על המנוחה והיא רצתה לסייע לו, אך הטענה שמדובר היה במצב נפשי קשה שהשפיע על שיקול דעתה של המנוחה לא הוכחה כלל.

68. **<u>המבחן השני</u>: תלות וסיוע-** בהתאם למבחן זה יש להכריע בשאלה האם המנוחה הייתה תלויה באלמוני , הזוכה על פי הצוואה, וזקוקה לסיועו ואין רלוונטיות לשאלה האם המנוחה הייתה תלויה בבן שבעצמו טען שהקשר בין המנוחה לבין אלמוני היה קשר רחוק, ואף טען שגם אמו של אלמוני והוריו של אלמוני לא תמכו במנוחה תמיכה משמעותית. מכאן שהמנוחה לא הייתה תלויה באלמוני ובני משפחתו ובסיוע מטעמם. ר' טען שהמנוחה הייתה עיוורת לחלוטין ומילאה אחר ההוראות שניתנו לה, אך לא הוכיח שההוראות ניתנו לה על ידי אלמוני. הבן העיד שהקשר בינו לבין אמו היה קשר חם וקרוב והוא זה שסייע ותמך בה. ייתכן אם כן שהמנוחה הייתה תלויה בר' אך אין כל ראייה שהייתה תלויה באלמוני, הזוכה על פי הצוואה.

69. ד' צ' העידה שאת אימו של אלמוני ראתה בבית הסיעודי פעם בשבועיים בערך, אך היא לא טיפלה במנוחה:

> **"ש. העיד כאן ר' לגבי חלוקת הזמנים נקרא לזה בינו לבין ד' ט' בקשר עם האימא. מעבר לזה שהוא אמר שהיא תמכה בה, הוא אמר שהוא מחלק את זה חצי חצי את הזמנים שהוא היה לעומת הזמנים שד' ט' הייתה. איך זה מתיישב עם זה שאת טוענת שהיא הייתה באה פעם אחת או שתיים.**
>
> **ת. בהתחשב בזה שהיא הייתה ב***** ב- 6 שנים הראשונות. היא נכנסה ל **** ב- 7/11/12 עד 1/7/18 . ב- 01/0718 היא עברה למחלקה הסיעודית עד 7/1/19 וב8/1/19 היא נפטרה. אנשים שבאו לבקר בדיור המשפחתי, באו מתי שרצו ואיך שרצו. דיברתי עם האנשים שם, הם לא ראו שם את ד' ט', אלא פעם בשבועיים וזהו. הטיפול היה רק ע"י המטפלות."** (עמ' 22 לפרוטוקול שורות 34-27).

70. **<u>המבחן השלישי</u>: הקשר של המנוח עם אחרים-** לא הוכח כי המנוחה הייתה מנותקת מאחרים, המנוחה שהתה במוסד סיעודי ב***, טופלה על ידי המטפלים במוסד, הייתה בקשר עם בנה, ר' וגם עם נכדיה (סעיפים 3 ו – 4 לתצהירה של ס' – נכדתה של המנוחה).

71. <u>המבחן הרביעי</u>: נסיבות עריכת הצוואה– ככל שמעורבות הנהנה בעריכת הצוואה גבוהה יותר כך יש יותר סיכוי לקיומה של השפעה בלתי הוגנת על המצווה.

72. בעמ"ש (חי') 34987-10-16 **ש' ט' נ' ה' ט' ר'** מיום 31.12.19 פירט כב' השופט ג'יוסי מהי מעורבות בעריכת הצוואה שמובילה לפסלות צוואה:

"78. הטעם האחרון לפסילת הצוואה משנת 1995 על ידי בית משפט קמא, היה מעורבותו של שרון בעריכת הצוואה בהתאם לסעיף 35 לחוק הירושה. סעיף זה קובע:

"הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל-פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה – בטלה".

בהתקיים הנסיבות המתוארות בסעיף 35 לחוק הירושה קמה חזקה חלוטה כי ננקטה פעולה אסורה כלפי המצווה וכי פעולה זו פגמה ברצונו החופשי. מדובר ב"חזקה שבדין שאין בלתה" (ע"א 234/86 אמונה – תנועת האשה הדתית לאומית נ' בלר פ"ד מב(4) 148 (1988)).

79. הוראת סעיף 35 לחוק הירושה מונה שלושה סוגים של זוכים על פי צוואה, שהוראת הצוואה המזכה אותם, או את בני זוגם – בטלה, ואלה הם: מי שהיה עד לעשייתה של הצוואה, מי שערך אותה, או מי שלקח באופן אחר חלק בעריכתה. גדריהן של שתי עילות הבטלות הראשונות זכו לפרשנות דווקנית, בעוד שגדריה של העילה השלישית נותרו גמישים (ע"א 433/77 הררי נ' הררי, לד(1) 776 (1979); ש' שוחט, פגמים בצוואות הנ"ל, בעמ' 311). בית המשפט העליון קבע בשורה של פסקי דין, כי נוכח התוצאה הקשה הנובעת מהוראת סעיף 35 לחוק הירושה, יש לפרשה על דרך הצמצום ובאורח דווקני (ראו למשל, ע"א 851/79 בנדל נ' בנדל, לה(3) 101 (1981); בע"מ 6349/08 פלוני נ' פלוני [פורסם בנבו] (02.02.2009); ש' שוחט, פגמים בצוואות הנ"ל, בעמ' 299). בצד הבחירה בפרשנות המצמצמת, ניכרת בפסיקת בית המשפט העליון גם מגמה שונה, לכאורה, המבקשת להרחיב במעט את המסגרת הפרשנית ולא לקבוע מסמרות (ע"א 433/77 הנ"ל; ע"א 6496/98 בוטו נ' בוטו, פ"ד נד(1) 19, בפס' 9 (2000); ש' שוחט, פגמים בצוואות הנ"ל, בעמ' 315-318).

ויודגש: הפרשנות המצמצמת והדווקנית מאפיינת את ההתייחסות לשתי עילות הבטלות הראשונות שבסעיף 35, הנוגעות למי שערך את הצוואה ולמי שהיה עד לעשייתה, ואילו הפרשנות הגמישה, מאפיינת את עילת הפסילה השלישית הנוגעת למי שנטל חלק בעריכת הצוואה "באופן אחר" (לפירוט בעניין הפרשנויות השונות בפסיקה ראו פסק דיני בת"ע (נצ') 163/01 ז'א נ' מ.ס' [פורסם בנבו] (2009)).

אם כן, פירוש המינוח "לקח באופן אחר חלק בעריכתה" שבסעיף 35 לחוק הירושה, המהווה את עילת הפסילה השלישית, נעשה באופן גמיש אשר מתמלא תוכן על פי הנסיבות המיוחדות של כל מקרה ומקרה, כאשר המבחן הוא בסופו של דבר מבחן השכל הישר (ראו ע"א 851/79 הנ"ל; ע"א 5869/03 חרמון נ' גולוב, נט (3) 1 (2004)). וכך קבע כב' השופט ריבלין (בתוארו אז) בע"א 6496/98 הנ"ל, בפס' 9:

"מעורבותו של הנהנה נבחנת על-פי נסיבותיו המיוחדות של כל מקרה ומקרה. ברוח זו נפסק כי העובדה שהנהנה הזמין את עורך-הדין שערך את הצוואה ושילם את שכר-טרחתו והעובדה שתוכנה של הצוואה נמסר לעורך-הדין על-ידי המערער אין בה משום נטילת חלק פסול בעריכת הצוואה (השופט קדמי בע"א 760/86 רוזן נ' שולמן [פורסם בנבו] [15], בעמ' 590). ביצוע שליחות מטעם המצווה, אשר ביקש כי עורך-הדין יסור אליו לשם עשיית הצוואה – אינה חלק מעריכת הצוואה (הנשיא שמגר בע"א 510/90 הנ"ל [9]); העובדה שהנהנית מן הצוואה הביאה את המצווה לעורך-הדין שטיפל בעבר בענייניה שלה ואף סייעה לו בפרטים שונים שנזקקו להם לצורך הצוואה אינה עולה כדי נטילת חלק בעריכת הצוואה (השופטת ביניש בע"א 2500/93 שטיינר נ' המפעל לעזרה הדדית של ארגון עולי מרכז אירופה [פורסם בנבו] [16]). לא כן כאשר המצווה לא נפגש כלל עם עורך-הדין, והנהנה עצמו, והוא בלבד, מהווה את החוליה המקשרת בין המצווה לבין עורך-הדין (השופט ברק בע"א 851/79 הנ"ל [5]). פעולת השלוח אינה נחשבת בהכרח לנטילת חלק בעריכת הצוואה, אלא אם השלוח מגלה פעילות רבה מדי (הנשיא שמגר בע"א 99/86 הנ"ל [7]). כאשר פעילותו אינה מצטמצמת לפעולה מכאנית של העברת רצון המנוח כאשר "הוא המוציא והמביא, הוא המלבן והמסביר" והוא "מקיים מעורבות מתמדת ורצופה מרגע ההתקשרות עם עורך הדין ועד לחתימת המנוח" (השופט ברק בע"א 526/85 הנ"ל [8], בעמ' 837) הרי זו פעילות יתרה החורגת מגבולות המותר. "...בכל מקרה אין לנתק את מידת מעורבותו ופעילותו של הנהנה ממכלול הנסיבות" (השופטת ביניש בע"א 2500/93 הנ"ל [16], בעמ' 350). "המבחן הינו, בסופו של דבר, מבחן השכל הישר" (השופט ברק בע"א 851/79 הנ"ל [5], בעמ' 109)".

<u>נסיבות עריכת הצוואה</u>

73. אלמוני נשאל לגבי עיתוי עריכת הצוואה ומדוע נערכה דווקא במועד בו נערכה:

"ש. מפנה לסעיף 10 בתצהירך - אם היא דיברה על זה הרבה שנים, למה עשתה את זה דווקא ב- 6.5.15 כשהיה ידוע על המעשים של ר' ולא לפני כן? הרי אמרת ששנים היא מדברת על רצון להוריש לך את הדירה.
ת. לא יודע למה לא עשתה את זה לפני. אני יכול להעריך למה עשתה דווקא ביום הזה, כנראה הרגישה שיש לה את הכלים, הכוח והמענה לעשות את זה." (עמ' 9 לפרוטוקול שורות 32-8).

74. בהמשך נשאל אלמוני אודות יצירת הקשר עם עו"ד ד' א' שערך את הצוואה והשיב שהוא זה שיצר קשר עם עוה"ד:

"ש. מי יצר את הקשר עם עו"ד ד' א'?

ת. אני. חיפשתי עורך דין טוב באיזור הבית, עבדתי הרבה שנים ב**** והמליצו עליו.**
ש. התקשרת אליו?
ת. כן.
ש. סיפרת לו בטלפון מה הסיפור?
ת. לא. אני וי' פגשנו את עו"ד ד' א' להתייעצות, סיפרנו לו והוא נתן את המענה המקצועי ואחרי כמה זמן חזרנו הביתה.
ש. אתה יצרת את הקשר הראשוני? התחלת את התהליך הזה?
ת. מן הסתם. זה בעל מקצוע.
ש. עורך דין שלכם שהמשיך לייצג אותך בהליך, זה עורך דין של המשפחה?
ת. לא עורך דין של המשפחה אבל הכי בקיא בתיק הזה." (עמ' 9 לפרוטוקול שורה 33 עד עמ' 10 שורה 9) .

75. ר' העיד בעניין המעורבות בעריכת הצוואה וטען שהוא בעצמו היה מודע לצוואה וליווה את אימו בכל השלבים:

"ש. הייתה טענה שמאחר שאלמוני היה "מעורב" בעריכת הצוואה ולכן בגלל המעורבות שלו צריך לפסול אותו. קודם הודית שהיית מעורב בתהליך של הולדת הצוואה אז זה פוסל גם אותך?
ת. ממה?
ש. אם המעורבות של אלמוני בצוואה לכאורה פוסלת אותו אז המעורבות שלך בצוואה פוסלת אותך?
ת. אני הבן שלה.
ש. אם פוסלים אותו, אתה מרוויח עיקרי אם כך?
ת. אני לא יודע. אם מדובר על ירושה של קרובת משפחה מדרגה ראשונה, אני היורש היחיד של אמי.
ש. אם נגיד שעכשיו גם לך הייתה צוואה ובמקום השם של אלמוני היה רשום ר' אבל היינו מגלים שר' היה מעורב, היה צריך לפסול אותך?
ת. אני לא מבין בחוקים.
ש. בהתאם לעדות של עו"ד ד' א', אתה היית מודע לצוואה, ליווית את אימא שלך במרבית השלבים, מאשר?
ת. כן.
ש. מפנה לסעיף 36 לתצהירך – מהסעיף שאתה הצהרת עולה שעוד לפני שאמך חותמת על הצוואה אתה כבר ידעת על הצוואה הזאת או על היתכנות לצוואה כזאת, נכון?
ת. כן.
ש. לא הפתיע אותך שב- 6.5.15 יש צוואה?

ת. לא הפתיע. הנושא הכספי עמד בקשר שיש את הקטע של החתימה והקטע של צוואה. אם אין קטע של צוואה אין מקדמה ואין הלוואה ואין כלום.

ש. נגיד שזה נכון – יצאתם, קיבלת את הכסף לפי הסכם ההלוואה. קח אותה ולך תעשה צוואה אחרת. קיבלת את הכסף. אתה לא מאמין שזו הצוואה שצריכה להיכתב אז למה לא לקחת אותה לעשות עוד הלוואה?

ת. שיקרתי מספיק בחיים שלי וכל יום שהחברים שלי לא ידעו על הצוואה זה עלה לי בדמים ואני לא אעשה עוד צוואה.

ש. הצוואה הזאת נשענת על הסכם ההלוואה?

ת. כן. חייתי עם זה לא בשלום וכדי לעשות עוד צוואה אני צריך לפתוח בפני אנשים שעוזרים לי מה קרה עד עכשיו.

ש. הצוואה הזאת הייתה סופית מבחינתך?

ת. הצוואה הייתה צוואה ויש מכלול שלם של ההתנהלות שלי, התמכרות להימורים." (עמ' 15 לפרוטוקול שורה 32 עד עמ' 16 שורה 27) .

76. עו"ד ד' א' שערך הן את הסכם ההלוואה והן את הצוואה העיד שהתבקש על ידי שני הצדדים לערוך הסכם הלוואה ואילו את הצוואה ערך לפי בקשת המנוחה בלבד:

"ש. מפנה לסעיף 4 בתצהירך – ה זאת אומרת שהתבקשת? למה המנוח תבקש כזה דבר? יודעים שכשאדם נותן הלוואה הוא דואג לגבות את עצמו ולדאוג שהלוואה תפרע.

ת. במקרה הזה לא. התבקשתי על ידי שניהם. התבקשתי להכין הלוואה. היא הייתה צריכה הלוואה מאלמוני בשביל הבן שלה וצרכים נוספים שלה והתבקשתי לערוך על ידי שניהם הלוואה. הכל זה אינטרס של המלווה או הלווה. לא יודע.

ש. אתה אומר שבפגישה אלמוני וי' הסבירו על הקשר החם ביניהם והעובדה כי הסבתות היו חברות נפש. האם זה סביר כעורך דין במצב של יחסים כאלה חמים שייערך הסכם הלוואה כל כך פורמלית, עם ריבית של 9 אחוז פלוס פריים?

ת. עורך דין שמתעסק בדיני משפחה, אני רואה מה קורה כשאין הסכם. לכן נראה סביר. עד 14 אחוז בהלוואות חוץ בנקאיות זה סביר.

ש. גם ערכת צוואה לגבי אותה דירה ששימשה כבטוחה לאותה הלוואה?

ת. לא עשיתי צוואה שקשורה לאלמוני , אלא למנוחה. זה מה שהיא רצתה.

ש. אתה אומר שאלמוני פנה, שניהם הגיעו למשרד ואמרו מה רוצים. האם לפני הפגישה שלחת למישהו במייל טיוטה של ההסכם?

ת. לא." (עמ' 18 לפרוטוקול שורה 21 עד עמ' 19 שורה 1).

77. בהמשך העיד עו"ד ד' א' שאין קשר בין הצוואה והסכם ההלוואה והעיד שבעת החתימה על הצוואה ר', בנה של המנוחה, שהה מחוץ למשרד:

ש. נכון שאתה חתום כעד על הצוואה?

ת. נכון.

ש. עדים על חתימה על צוואה צריכים להיות נטולי אינטרס, ניטרליים, אבל אתה ייצגת באותו זמן את הזוכה לפי אותה צוואה. איך הרשית לעצמך לשמש עד לצוואה הזאת?

ת. האישה בחיים, אני עד לצוואתה יחד עם מזכירתי כמו כל צוואה שאנחנו עושים. בהלוואה אני ייצגתי את שניהם. ייצגתי את שניהם בעריכת הסכם ההלוואה וכעת ערכתי את הצוואה עבור המנוחה. מדובר בשני הליכים שונים. אם הייתה מורישה את כל ירושה לוועד למען החייל, זה היינו אך מבחינתי. לא היה קשר בין הסכם ההלוואה לצוואה. יותר מזה, המנוחה ווידאה שלא יהיה לבן שלה כלום כי מקבל ממנה כל הזמן וקיבל ממנה. כשישבתי איתה בחדר עם ק. הבן שלה היה בחוץ, היא אמרה לי בסיום ההליך לתת לו העתק מהצוואה. זה לא שזה היה בחדר חשוך או בפינה נסתרת ברחוב שאף אחד לא יודע ממנה, הבן שלה היה בחוץ בחדר ההמתנה." (עמ' 19 לפרוטוקול שורות 27-16).

78. ע' ט', אביו של אלמוני , הצהיר בסעיפים 10-9 שלאחר החתימה על הסכם ההלוואה עזבו, הוא, אשתו ואלמוני את משרד עו"ד ד' א' וכעבור מספר ימים המנוחה מסרה להם את הצוואה.

<u>המניעים של המנוחה להוריש את הדירה לאלמוני</u>

79. אלמוני נשאל אודות היחסים בינו ובין המנוחה:

ש. אתה מתאר יחסים טובים, איך זה שאין ברכות, מכתבים, מתנות? אין הוכחה ליחסים הקרובים.

ת. היו רגעים בחיים שהיא הייתה מאוד דומיננטית בחיים שלי. כל זמן שאימא שלי הייתה גרה בקיבוץ ** וי' הייתה שכנה שלה, כל ילדות שלי כשהייתי בא לבקר את סבתא היו מבחינתי שתי דלתות. ביום שסבתא שלי עזבה את הקיבוץ וי'. עברה לבית שהסבים גרו, אני ומשפחתי המשכנו את הקשר והאהבה שהיו בינינו. עם הזמן שהתבגרתי, כמו כל אדם שמתגבר נוצר רחוק כמו שהיה עם הורי. בימי הולדת שלי לא קיבלתי מכתב וגם מסבתא שלי לא קיבלתי מכתבים. אין ספק שלאורך כל השנים עם ההתבגרות שלי, הקרבה שלי ושל י' יותר הייתה בלב מאשר פיסית שנפגשנו. המשפחה שלי והוריי הם אלו שהמשיכו כל הזמן את הקשר העמוק.**

ש. אתה מאשר ריחוק בשנים האחרונות?

ת. עם ההתבגרות שלי, כמו כל אדם שמתבגר ומתגייס, יוצא לחו"ל וללימודים מוצא את עצמו מתרחק מהמשפחה. מן הסתם יש פחות קרבה לאנשים שקרובים אליך.

ש. כתבת שהייתם מאוד קרובים שנים רבות ולכן היא ציוותה לך את הדירה. אתה מספר את הסיפור יפה אבל מעבר לסיפור אין כלום. לא הראית אינדיקציה חיצונית שהיו יחסים קרובים. תמונה איתה? שום דבר חיצוני.

ת. טוב.

ש. אתה כותב בתצהיר שהמנוחה וסבתא שלך היו חבורת נפש אבל אתה והמנוחה לא הייתם חברי נפש, נכון?

ת. סבתא שלי והמנוחה היו מעבר לחברות נפש. היו משפחה לכל דבר והמשפחה שלי אישית.

ש. היית חבר נפש של המנוחה?

ת. לא." (עמ' 8 לפרוטוקול שורות 1-22)

80. בהמשך נשאל מדוע שהמנוחה תצווה לו את הדירה והשיב שהוא האדם היחיד שחי בקיבוץ 30 שנה ומתכוון להמשיך לחיות שם:

"**ש. למה שתצווה לך את הדירה?**

ת. מה שנשאר לי. זה המשפחה שלי. אני אישית לא ראיתי ולא פגשתי אף אחד מהמשפחה שלה בקיבוץ. המשפחה שלי, זה הורי ובמשך כל החיים מאז שסבתא שלי ז"ל הלכה לעולמה וגם כשהייתה בחיים היינו ליד י'

ש. אישרת שאתה והמנוחה לא הייתם חברי נפש. אם אתה לא חבר נפש שלה, למה ציוותה לך את הדירה, הרי לא ציוותה להורים שלך?

ת. אני אלמוני הנכד הבכור של המנוחה, מי שהיה לידה כל הזמן וגם הבן הבכור של האנשים שהיו קרובים אליה יותר מכולם. מה שהיא אבה זה היה הקיבוץ והדבר שהיא רצתה לדעתי זה למצוא המשך לדורות, לבית עצמו, למי שרוצה לקיים את החיים שלו בקיבוץ. אני בתור אלמוני שבצעירותי ראיתי אותה כסבתא שלי, שהייתה תמיד לצד סבתא שלי, הבן אדם היחידי שחי בקיבוץ 30 שנה ורוצה להמשיך לגור בקיבוץ. אני כרגע בתהליך שלהתקבל לחבר קיבוץ,

ש. יותר קל לך להתקבל אם יש לך דירה?

ת. בקיבוץ ** יש חוק שאומר שכדי להיות חבר קיבוץ אתה מחויב לעבור הצבעה. אין קשר אם יש לך בית או אין לך בית, בפרט בימים אלו שיש הרחבות וכדי לקבל את הזכות לקבל בית בקיבוץ אתה חייב להיות קודם חבר קיבוץ. אין יתרון לדירה, זה לא הופך אותי בקלות להיות חבר קיבוץ. אני צריך את הרצון וההסכמה של חברי הקיבוץ. לשאלתך למה אני, אני חושב שי' ראתה בי את האדם שרוצה לגור בקיבוץ ולהוליד שם ילדים ולגור בבית שהסבים שלי גרו שם לפניה. כנראה זה מה שהוביל אותה לעשות זאת.**

ש. או שיש אפשרות שאתה והמשפחה שלך ידעתם שאתה רוצה לגור בקיבוץ ויש לך אפשרות לקבל דירה בחינם?

ת. לא.

ש. יש למנוחה 3 נכדים, למה שלא תצווה להם את הדירה?

ת. לא יודע. זה שיקולים שלה." (עמ' 8 לפרוטוקול שורה 23 עד עמ' 9 שורה 11) .

בהמשך העיד כדלקמן:

"ש. אתה מתאר ריחוק מהמנוחה בשנים האחרונות ואנחנו יודעים שאימא שלך באמת ביקרה אותה בבית הסיעודי אבל אתה ואבא שלך לא הגעתם. למה היא ציוותה את הדירה לך ולא לאימא שלך?

ת. לא יודע. לא יכול להיכנס לראש שלה.

ש. אימא שלך הייתה יותר קרובה אליה?

ת. כן.

ש. למה שלא תתגמל אותה, למה דווקא אותך? לא היית קרוב אליה כל כך. זה נשמע בלתי סביר.

ת. מי אמר שלתגמל מישהו זה לתת מישהו אליו, אולי היא רצתה לתגמל את הבן הבכור של חברתה כדי לגמול לה על כל מה שעשתה בשבילה .

ש. על פני שלושה נכדים?

ת. בנוסף להוריי יש להם כבר בית ומשפחה שלהם. אני בטוח שי' העדיפה לפי מה שעשתה לתת את זה לי כי היא יודעת בוודאות שיכנס לגור שם מישהו שימשיך לגור בקיבוץ מאשר להעביר למישהו שימכור את הבית. כנראה שהייתה אישה יותר חכמה ממה שחושבים ואולי ראתה את זה בצורה הזאת שלא יגורו בבית.

ש. אז לא לר', אבל למה לא לשלושת הנכדים שהיו קרובים אליה והיה להם קשר תקין?

ת. לא בכל דבר בעולם יש היגיון." (עמ' 9 לפרוטוקול שורות 18-27) .

81. ר' העיד בהרחבה לגבי מצבו הנפשי ולגבי המעילה שביצע ושהובילה לחתימה על הסכם ההלוואה ולעריכת הצוואה:

"ש. מפנה לסעיף 8-18 וסעיף 33 לתצהירך – אתה מנסה להציג שם מצג שהמצב הנפשי שלך לא היה טוב במיוחד בחודשים מרץ מאי 2015 ומנסה להבין את הקשר, ככל הנראה אתה מנסה להראות שככה נולדה הצוואה או ההלוואה?

ת. הצוואה או ההלוואה נולדה מזה שהוצעה הצעה.

ש. האם אתה מספר על המצב הנפשי שלך כדי להציג לנו שזה מה שדחף את כל הסיטואציה?

ת. המצב הנפשי שלי בהחלט דחף את הסיטואציה." (עמ' 10 לפרוטוקול שורות 27-32).

בהמשך טען שבחוות דעת הפסיכיאטרית שצירף נפלה טעות:

"ש. מפנה לסעיף 33 – הפסיכיאטרית שלך קובעת ההפך. מה אתה אומר?
ת. היא לא קובעת להפך. היא פגשה אותי פעם אחת ואני מכבד חוות דעת של רופא. אני חושב שהיא טעתה בעניין זה. לאור החומרים שקראתם ואתם מכירים, בעצם יש מצב נפשי קשה שנמשך הרבה מאוד קשה. מצב שאני כמעט לא ישנתי בלילה, הוביל שאני אאבד את המשפחה שלי. מה שהיא קבעה אני מכבד אבל הייתי בהחלט במצב נפשי קשה.
ש. בעמ' 11 בחלק העליון של חוות הדעת – היא רושמת שאתה לא מביע חרטה על המעשים שעשית. באפריל 2015 בזמן אמת היא כותבת מה שאמרתי שכתבה קודם ובנוסף היא כותבת שאין לך את התכונה של הבעת צער על מה שעשית. מה יש לך להגיד על זה?
ת. אצלי באופי יש אופי של הדחקה ולשים את הדברים בצד. זה משהו סידרתי גם בגלל משהו מולד וגם כשהייתי ילד הייתי נבחר בכל דבר אחרון, הייתי ילד הכי חלש. גם כשהתגלתה המעילה ב Y החבר'ה שמכירים אותי מגיל אפס היו אומרים לי שאני מדבר כאילו לא עשיתי את זה. זה מנגנון הגנה שלי. אני בהחלט מביע חרטה. חלק מזה היה שגם לא הצלחתי לעצור את עצמי בזמן." (עמ' 11 לפרוטוקול שורות 21-33).

82. ר' טוען שהמנוחה הסכימה לעשות כל מה שהתבקשה על מנת לעזור לו, כאשר בהמשך עדותו טען שהשלים עם הוראות הצוואה ועם כך שבלית ברירה אמו תוריש את הדירה לאלמוני:

"ש. אתה מרבה להצהיר בתצהירך שהמנוחה למעשה הייתה סוג של קורבן, לא ממש ידעה על מה היא חותמת ולא כל כך הבינה. זה נכון?
ת. לא יודע אם קורבן אבל במצבה הסכימה לעשות מה שאמרו לה כדי לעזור לי. הייתי בן יחיד, אחותי נפטרה מסרטן ונותרתי בן יחיד. אחרי שהיה כל העניין של המעילה ושאיבדתי את הבית ואח"כ את המשפחה היא בעצם הסכימה למה שביקשנו אני והצד של ט'.
ש. כלומר היית סוכן ראשוני של אימא שלך בעניין הזה?
ת. אני הבן שלה.
ש. ההסכם הזה בעצם כופה את הצוואה על אימא שלך, אבל אני עיינתי בכל הסכם ההלוואה ולא מצאתי שם הוראה שמתייחסת לצוואה בתוך ההסכם. מאשר?

ת. לא מכיר את ההסכם לפרטיו. זה כנראה בגלל המצב הנפשי שלי. גם הנושא של ההלוואה לא הפנמתי אותו. את הצוואה הפנמתי, שבלית ברירה אנחנו מורישים את הדירה לאלמוני כי אין ברירה אחרת כדי שאני אוכל להתמודד עם החיים שלי מבחינה כלכלית בטווח ראשוני.

ש. גם בצוואה שעיינתי בה אין אזכור להסכם ההלוואה, מאשר?

ת. לא, לא זוכר." (עמ' 12 לפרוטוקול שורה 31 עד עמ' 13 שורה 12) .

83. בהמשך העיד אלמוני שהיה מעורב בזמן אמת בעת עריכת הסכם ההלוואה שלתפיסתו יש לקיימו וכן התייחס לשאלה מדוע לא ערכה המנוחה צוואה אחרת:

"ש. מפנה לסעיף 12 לצוואה – הסעיף אומר שזו הצוואה האחרונה שלה ומבטלת כל אחת אחרת. מאשר שאחרי עריכת הצוואה הזאת לא נערכה עוד צוואה?

ת. לפי מה שאני יודע לא נערכה עוד צוואה.

ש. אם הייתה נערכת צוואה אחרת לא היינו כאן היום, נכון?

ת. לא יודע.

ש. מכל מה שלמדנו עכשיו היית מודע להחלטות של אימא שלך, היית מעורב בזמן אמת, חתמת על הסכם ההלוואה והיית שם, נכון?

ת. כן. בחלק של הסכם ההלוואה הייתי.

ש. מפנה לסעיף 35 בתצהירך - אתה למעשה מבקש לקיים את ההסכם , נכון?

ת. כן.

ש. כלומר, אימא שלך יכלה לחתום יחד איתך על ההסכם, להבין אותו, אבל את הצוואה דווקא לא הייתה יכלה להבין ולא יכלה לחתום?

ת. נכון שאימא שלי עשתה מה שביקשנו ממנה. המצב הנפשי וגם הקוגניטיבי שלה שמעולם לא היה מאוד חד וגם המצב של הראייה לא היה טוב גם אז. בעקבות מה שתיארתי קודם היא עשתה מה שביקשתי ממנה במחשבה שזה יכול לעזור לי.

ש. למה לא עשית צוואה נוספת?

ת. לא יכולתי מנסיבותיי, גם מסיבות של מימון וגם שאח"כ הייתה התדרדרות במצב של אימא.

ש. תאשר שמיום שאמך המנוחה ערכה את הצוואה ועד לפטירתה עברו קרוב ל- 4 שנים, נכון?

ת. נכון." (עמ' 13 לפרוטוקול שורות 31-13) .

84. ר' התייחס בחקירתו לצוואה, להסכם ההלוואה, להסכם השעבוד שנחתם עם קיבוץ Y בשנת 2016 וטען בחקירתו שלמעשה התהליך הדמנטי של אמו החל כבר בשנת 2015 והיא לא הבינה

עד הסוף אף אחד משלושת המסמכים, למרות זאת לדעתו יש מקום לקיום הסכם ההלוואה אך יש להורות על ביטול הצוואה:

ש. "קודם אמרת שאימא שלך לא מבינה את תוכן הצוואה ולא ממש בקיאה ולא יכלה לדעת על השלכות של צוואה ובאותה נשימה על הסכם ההלוואה לא תקפתם, כלומר יכולה לחתום ולהבין אבל ב- 2016 היא הולכת וחותמת על מסמכים הרבה יותר מסובכים מאותה צוואה. זה היא יכולה להבין?

ת. כמו שלא הבינה את הסכם הצוואה, כמו שלא הייתה מודעת להסכם ההלוואה היא לא הייתה מודעת להסכם עם Y, היא לא הבינה שזה עומד בסתירה. היא הייתה בדימנציה שהתקדמה מ- 2015.

ש. למה את ההסכם הלוואה צריך לקיים? מפנה לסעיף 35 לתצהירך.

ת. יש מצב של מסמכים סותרים ומציאות מאוד מורכבת. הסכם ההלוואה נותן פתרון, לא נחמד, אבל פתרון.

ש. זאת אומרת שאתה בורר מתוך המסמכים מה שנוח לך אבל מבחינת ניתוח ההבנה היא על צוואה לא מבינה וצריך לפסול, את ההסכם הבינה ואפשר לקיים מתנאי נוחות?

ת. לא נוחות אלא תנאי מציאות. יש מציאות מסובכת, יש צוואה והסכם עם Y.

ש. מי סיבך?

ת. בעיקר אני אבל צריך לפתור את זה." (עמ' 15 לפרוטוקול שורות 23-9) .

85. עו"ד ד' א' הצהיר שבעת שיחה מקדימה עם המנוחה טרם עריכת הצוואה אמרה המנוחה שהיא בטוחה ברצונה להוריש את הדירה לאלמוני וכי ר' קיבל ממנה בחייה כמעט את כל כספה (סעיפים 13 ו- 14 לתצהירו).

86. ע'ט', אביו של אלמוני, הצהיר שהמנוחה הייתה כבת בית בביתו וחברה קרובה של אמו. עוד הצהיר שהיחסים בין ר' לאמו היו קרים ומנותקים מאחר והוציא ממנה כספים רבים וגרם לה לשברון לב. כן הצהיר שאמו נהגה לסייע למנוחה גם מבחינה כספית. כך גם הוא ואשתו סייעו למנוחה, הסיעו אותה לרופאים, קנו לה פריטים אישיים, ביקרו אותה כשעברה לבית האבות ודאגו לה לכביסה ותרופות. לטענתו המשיכו לעשות כן גם לאחר שאמו הלכה לעולמה, שכן הבטיח לאמו שימשיך וידאג למנוחה.

87. ע' ט' הוסיף והצהיר שמספר ימים לאחר חתימת הצוואה הביעה בפניו המנוחה סיפוק ושמחה מכך שאלמוני יירש את הבית ויגור בו, שכן חששה שלו היה ר' יורש את הבית אין לדעת למי היה הבית מתגלגל נוכח חובותיו של ר'.

88. ביום עריכת הצוואה הונפקה קבלה ע"ס 1,750 ₪ (נספח ג' לטיעוני אלמוני) על ידי עו"ד ד' א' בגין עריכת צוואה. שם המשלם: י' ג' (המנוחה). מנגד, הבן צירף שתי קבלות ששולמו לעו"ד ד' א' על ידי אלמוני: אחת מיום 16.04.15 בגין ייעוץ ושולם סך של 1,416 ₪ והשנייה מיום 06.05.15- יום עריכת הצוואה וההסכם- ע"ס 9,440 ₪ (נספח 2 לטיעוני הבן מיום 08.12.19).

89. מהעדויות שהוצגו עולה שקיים קשר בין עריכת ההלוואה ועריכת הצוואה. הסכם ההלוואה נערך על מנת לסייע לר' נוכח המצוקה הכלכלית אליה נקלע לאור מעילתו בקיבוץ Y והחובות שנצברו לחובתו, כך העיד ר' במפורש, והצוואה נועדה להבטיח את זכויותיו של אלמוני נוכח ההלוואה שנתן. שני המסמכים המשפטיים נערכו באותו היום. אותו עורך דין שערך עבור הצדדים את הסכם ההלוואה ונשכר לצורך כך על ידי אלמוני , שאף שילם לו בעבור שירותיו, ערך עבור המנוחה את הצוואה בה ציוותה את הדירה לאלמוני.

90. איני מקבלת את טענתו של אלמוני והעדים מטעמו כי המנוחה רצתה להוריש לו את הדירה ללא כל קשר להסכם ההלוואה ונוכח הקשר העמוק בינו לבינה. אכן יחסי חברות שררו בין המנוחה לבין אמו של אלמוני, אולם לא שוכנעתי כי היו יחסים כה עמוקים שהיוו את הסיבה לעריכת הצוואה. כל המפורט לעיל מוביל למסקנה שהצוואה וההסכם קשורים זה לזה והצוואה נחתמה על מנת לתמוך בהסכם ההלוואה. השאלה היא אם יש בקשר זה בהכרח בכדי להוביל למסקנה שהצוואה נחתמה תחת השפעה בלתי הוגנת של אלמוני ומשפחתו.

91. <u>האם הצעתו של אלמוני להלוות סך של 380,000 ₪ למנוחה במטרה לסייע לבנה, ר', כאשר כחלק מהעסקה המנוחה תוריש לו את דירתה יש בהם בכדי השפעה בלתי הוגנת שתוביל לביטול הצוואה?</u>

92. שאלה זו תיבחן בד בבד עם הכללים שנקבעו בהלכת החוטים השזורים שנקבעה על ידי כב' השופט הנדל בבע"מ 4459/14 **פלונית** נ. **פלוני** (06.05.15) [פורסם במאגרים המשפטיים]:

"חוטים שונים של עילות שונות – הגם שלא היה בכוחם לבסס עילה עצמאית – יכולים להישזר יחד לרבדים המחזקים ומבססים את מסקנת בית המשפט המחוזי. ההשפעה הבלתי הוגנת העולה עד כדי שלילת הבחירה החופשית של המצווה הינה מבחן דינאמי ורחב כקשת החיים. בית המשפט המחוזי נעזר בחוטים השונים כדי להגיע לראייה כוללת המשקפת את מלוא התמונה."

93. לאחר ששקלתי את הנסיבות כולן הגעתי לכדי מסקנה כי התשובה על שאלה זו היא שלילית, אין בעסקה שנרקמה בכדי להוביל למסקנה שהצוואה נערכה מכוח השפעה בלתי הוגנת של אלמוני על המנוחה. הסיבה העיקרית למסקנתי זו היא מעורבותו העמוקה של ר' בעריכת הסכם ההלוואה והצוואה. ר' הוא זה שהיה זקוק להלוואה על מנת להתמודד עם המצב

שנוצר, אמו המנוחה, חתמה על הסכם ההלוואה על מנת לסייע לבנה. ר' הוא זה שאמור היה לזכות בעיזבון המנוחה מכוח היותו יורש יחידי והאם ור', שהיו מודעים לכל האמור החליטו לוותר על זכות עתידית בדירה לצורך קבלת הלוואה מיידית. יש לזכור כי בכדי לזכות בדירה היה על המנוחה לרכוש את הזכויות ולמנוחה לא הייתה אפשרות כלכלית לעשות כן. בזכות הסכם ההלוואה יכלה לרכוש את הזכויות לצורך שיוך הדירה וכן להעניק לר' סכום כסף לצורך התאוששות. ר' היה מודע היטב לעסקת ההלוואה והצוואה והוא אף העיד על כך: **"את הצוואה הפנמתי, שבלית ברירה אנחנו מורישים את הדירה לאלמוני כי אין ברירה אחרת כדי שאוכל להתמודד עם החיים שלי מבחינה כלכלית בטווח הראשוני."**(עמ' 13 שורות 9-10) וכן אישר שהיה מודע לצוואה וליווה את אמו בכל שלבי עריכתה (עמ' 15 לפרוטוקול שורה 32 עד עמ' 16 שורה 27) . ר', כיורש היחידי של הדירה, <u>הוא זה שהשפיע על אמו</u> לערוך את הסכם ההלוואה בד בבד עם הצוואה.

94. טוען ר' כי מצבו הנפשי באותה התקופה הוא זה שהוביל אותו להסכים לעריכת הסכם ההלוואה ובצידו הצוואה. אולם מחוות דעת ד"ר גולדרינג , פסיכיאטרית שבדקה את ר' ביום 19.04.15 בסמוך לחתימת הסכם ההלוואה ועריכת הצוואה צוין כי לא התרשמה מתכנים פסיכוטיים ואין תמונה דיכאונית. אמנם מצוין כי מתאר חרדות, חוסר יכולת לישון, לפעמים חושב על התאבדות כפתרון למצב ללא תכנית, שיקול דעת לקוי, בחירות לקויות בחיים. אך מצוין שיודע להבחין בין טוב לרע. אין כל אינדיקציה לכך שאינו כשיר לקבל החלטות. ממילא כשירותו של ר' אינה נבחנת בכל הנוגע לעריכת הצוואה.

95. סעיף 31 לחוק הירושה רלוונטי לענייננו ויפים דברי כב' השופט ג'יוסי בעמ"ש (חי') 34987-10-16 **ש' ט' נ' ה' ט' ר'** (31.12.19) [פורסם במאגרים המשפטיים]:

"77. למעלה מן הצורך אוסיף, שגם אם הייתי קובע ששרון השפיע במועד עריכת הצוואה השפעה בלתי הוגנת על המנוחה, סבורני שהשפעה זו חלפה שנים רבות לפני פטירת המנוחה, ועל כן, לפי סעיף 31 לחוק הירושה אין עוד מקום לבטל את הצוואה מכוחה."

סעיף 31 לחוק הירושה קובע כדלקמן:

"עברה שנה מהיום שהאונס, האיום, ההשפעה הבלתי הוגנת או התחבולה חדלו לפעול על המצווה, או מהיום שנודע למצווה על התרמית או הטעות, והיה בידי המצווה לבטל את הצוואה ולא עשה כן, לא יהיה עוד באותו פגם כדי ביטול הוראת הצוואה או תיקונה".

96. שנה לאחר שנחתמה הצוואה, ביום 15.07.16 חתמו המנוחה ור' על הסכם עם קיבוץ Y בו נקבע כי חובו של ר' לקיבוץ יעמוד על סך של 480,000 ₪ ויוחזר באמצעות תקבולים שיתקבלו ממכירת דירתה של המנוחה, אותה דירה לגביה ערכה את הצוואה. להבטחת התחייבות זו משכנה

המנוחה את זכויותיה בנכס באמצעות רישום משכון לטובת קיבוץ Y. המסמכים הוגשו לתיק בית המשפט ביום 04.01.21 על ידי אלמוני.

97. לו יכלה המנוחה לחתום על מסמכים אלו בשנת 2016 היה ביכולתה גם לשנות את צוואתה ולערוך צוואה חדשה לו חפצה בכך. שנה לאחר עריכת אותה צוואה כבר הוסר האיום, החשש או ההשפעה הבלתי הוגנת, הסכם ההלוואה בוצע, גם אם בחלקו, הסכם אחר נחתם עם קיבוץ Y שהיה בו בכדי לסייע לר' לסלק את חובו והמנוחה חופשיה הייתה לשנות את צוואתה. משלא עשתה זאת חל סעיף 31 לחוק הירושה ועל כן גם אם חל פגם הרי שהפגם בטל.

98. אשר על כן הטענה כי יש להורות על ביטול הצוואה מחמת השפעה בלתי הוגנת – נדחית.

<u>טענות נוספות של הצדדים</u>

99. אלמוני צירף לטיעוניו תמליל שיחה שטוען שהתקיימה בינו ובין בנה של המנוחה, אלמוני טוען שתוכן השיחה מעיד על כך שר' ביקש לחזור בו מההתנגדות, אך קיבוץ Y מאחורי הקלעים עומד על ההתנגדות לקיום הצוואה ועל הבקשה למתן צו ירושה. גם אם טענה זו נכונה אין בה בכדי להשפיע על תוצאות הליך זה.

100. ר' טוען שאלמוני לא העביר את מלוא הסכום של ההלוואה. גם אם טענה זו נכונה, הרי אין בכך בכדי להשפיע על תוקפה של הצוואה.

<u>סוף דבר</u>

101. משלא נמצאה עילה שיש בה בכדי להורות על ביטול הצוואה, ניתן בזאת צו לקיום צוואת המנוחה י' ג' מיום 06.05.15. המנוחה נשאה בחייה ת"ז

102. לאור התוצאה אליה הגעתי, אני מחייבת את ר' בהוצאות משפט ושכ"ט עו"ד בסך של 10,000 ₪ + מע"מ שישולמו לטובת אלמוני בתוך 30 יום מהיום. הסכום יישא הפרשי הצמדה וריבית מיום מתן פסק הדין עד למועד התשלום בפועל.

<u>המזכירות תשלח את פסק הדין לצדדים ותסגור את התיק.</u>

ניתן היום, כ"ו כסלו תשפ"ב, 30 נובמבר 2021, בהעדר הצדדים.

שירי היימן, שופטת, סגנית הנשיאה

1
2
3